

ЗА ФАЛШИВИТЕ НОВИНИ

Полина Паунова

Някои основни неща, които трябва да знаете, но няма кого да попитате. Или не знаете как да попитате. Или не знаете, че е важно:

Фалшивите новини привличат вниманието

Те са скандални. Шокови. Пиперливи. В тях често става дума за секс. Или за пари. Или за смърт. Или и за трите заедно. Фалшивите новини са “грандиозни”, „шокиращи” и разкриват “тайна”. Представени са така, че да се замислите дали няма да разклатят разбирането ви за света, за политиката, за медицината, за известни личности.

Фалшивите новини дискредитират хора, а понякога дори цели държави.

Фалшивите новини нямат

автор, но пък за сметка на това разказват с имена. Фалшивите новини не боравят с фактология, но пък симулират автентичност. Фалшивите новини са атрактивни, но са... фалшиви. Те не могат да създават реалност, могат само да я изкривят, въпреки претенцията им, че я “обясняват” напук на световния заговор.

Фалшивите новини могат да твърдят, че ви разкриват лечение от всевъзможни болести. Но всъщност да бъдат предпоставка да се разболеете.

Фалшивите новини могат да твърдят, че ви предпазват от бедствия. Но всъщност да създават паника. Фалшивите но-

ПОТВЪРДЕНО Е!
КРАЯТ НА СВЕТА
ИДВА НА...

вини могат да изопачават истини, а могат и да си измислят реалност.

Фалшивите новини могат да обръщат хода на избори. Могат да съсипе личности. Могат да ви правят заложници. **Фалшивите новини не са новини, те са пропаганда, дезинформация, лъжи, но не и отражение на реалността.**

Фалшивите новини нямат за цел да ви информират, те искат да ви вземат за заложник.

ГЛАВНОТО обаче е, че чрез фалшивите новини се печели. От реклама, посещения в даден сайт, брой излъчвания; от реализиране на политическа или търговска цел.

А **НАЙ-СЪЩЕСТВЕНОТО** е, че **фалшивите новини не могат да съществуват без вас, читателите им.**

И ако фалшивите новини за певичката Х или актьорът У могат да минат към "кляокарските" измислици, жълтата преса и прочие, то фалшивите новини в сферата на здравеопазването или обществено-политическия живот могат да решат десетки съдби, в това число на вашите близки, семейство, приятели, както и вашата лична.

ПРЕДИСТОРИЯ

Словосъчетанието „фалшиви новини“ („fake news“) беше обявено за дума на 2017 година от британския речник на английския език „Колинс“.

Според съставителите на речника, употребата на думите се е увеличила цели 365% през 2016 г., пише британският вестник „Гардиън“. Това

до голяма степен се дължи на американския президент Доналд Тръмп и честото използване на словосъчетанието от него.

По ирония на съдбата в края на миналата година американският президент дори опита да си присвои „създаването“ на израза, което е един от много примери, че самите институции или техни представители понякога неволно, а друг път съвсем умишлено стават източник на лъжлива информация.

Според „Колинс“ терминът „фалшиви новини“ започва

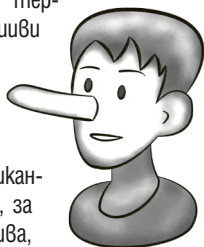
да се използва в началото на новото хилядолетие в американската телевизия, за да опише „фалшива, често сензационна информация, разпространявана под прикритието на новинарски репортаж“. Използването му се увеличава от 2015 г. и ще намери място в следващото печатно издание на речника.

И въпреки че за фалшиви новини се заговори едва в последните години, те не са изобретение на 21 век. Нещо повече – дори не са измислица на миналото столетие.

Още през 1 век пр.н.е. Октавиан Август провежда дезинформационна кампания срещу Марк Антоний, която приключва с неговото самоубийство.

Вековете след това фалшиви новини съпътстват всякакви политически и обществени събития.

В сравнително по-новите времена особено известни са „Лунната из-

мама” (Moon Noah) от 1835 г. на ню-йоркския „Сън”, описваща „откритието” на известния астроном Уилям Хершел – а именно цивилизация на Луната; измисленото бягство на животните от нюйоркската зоологическа градина, оповестено от „Хералд” през 1874 г., „Протоколите на Цион” – прочута мистификация от 1901 г., „разкриваща” заговора на евреите за глобално господство.

Концепцията за „фалшивите новини” се нарича „дезинформация” от Йосиф Сталин, който въвеж-

да термина. Някои публикации от този период показват, че в много случаи дезинформацията е по-успешен похват от събирането на истинска разузнавателна информация.

Йон Михай Пачепа, избягал от Източния блок, обяснява в своята книга „Дезинформация”, че **най-точният показател за успех на дезинформацията е, когато големите медии бъдат подмамани несъзнателно да пропагандират умишлено насадените им неистини.**

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ФАЛШИВИТЕ НОВИНИ

Социалните медии направиха по-лесно и позволяват много по-бързо разпространението на фалшивите новини.

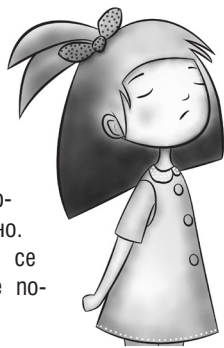
Основната причина за това: **доверието към селектираните „приятели” в нашите листи в социалните мрежи взема връх над проверката на фактите.**

Експеримент отпреди 10 години в Колумбийския университет установява, че 72% от студентите се доверяват на линкове, за които мислят, че произлизат от техни приятели – доверяват се до степен на въвеждане на лична информация за логване в измамнически сайтове. Тази широко разпространена уязвимост води до нова форма на злонамерена манипулация: хората вярват на дезинформация, която получават, когато отво-

рят линк от социален контакт.

Именно в това се корени и успехът на кампаниите за фалшиви новини. Ето защо в началото на настоящата 2018 година Фейсбук направи революционна промяна в правилата си и във фијда ви ще се виждат публикации предимно на семейство и приятели, а не на рекламни сайтове, новинарско съдържание и прочие.

Смята се, че така споделянето на информация със съмнително качество ще намалее. Ако потребител иска да отвори сайта в социалната мрежа на някоя медия, той трябва да я потърси конкретно. А също така се предполага, че по-

требителят би търсил медии, на които има принципно доверие.

Обикновеният потребител, който отделя около половин час на ден, за да се информира, трудно може да се ориентира дали дадена информация е истинна, или не. Ето защо има прости трикове, които могат да бъдат прилагани, за да не ставате жертва на пропагандна, хибридна или лъжовна информация.

Важно е да се прави и разграничение на фалшивата информация. Окръпнено казано тя може да се раздели на два основни "раздела".

Clickbait (провокативно, често неистинско съдържание, чиято единствена цел е да привлече внимание и трафик на потребители): сайтовете произвеждат измами,

за да печелят пари от реклами.

Другият вариант е: крайни в политическите си възгледи **сайтове разпространяват слухове и конспиративни теории**, за да повлияят на общественото мнение.

И в двата варианта индустрията е подсилена от лекотата, с която се създават **социални ботове**: фалшиви акаунти, контролирани от софтуер, които наподобяват истински хора и така печелят влияние. Онлайн инструменти за идентифициране на ботове разкриват такъв тип кампании за манипулация по темата „Brexit“, антиваксерските движения (против ваксините), както и в онлайн коментарите преди изборите за президент в САЩ.

КОГАТО ИНСТИТУЦИИТЕ СЪЗДАВАТ ФАЛШИВИ НОВИНИ

В разгара на кампанията за президент в Съединените щати, интернет гръмна с новината, че папа Франциск е подкрепил кандидатурата на Доналд Тръмп. Почти 1 милион души се хванаха на въдицата и споделиха това в социалните мрежи. А главата на римокатолическата църква лаконично отрече.

Дали нарочно, или заради незнание, самият Доналд Тръмп влезе в ролята на автор на фалшиви новини. В своя емоционална реч новоизбраният американски президент хвърли бомба и „създаде“ терористичен акт в Швеция.

В началото на 2017 година пък в България температурите паднаха до рекордни градуси, а снеговалежите в цялата страна блокираха

пътища. От агенция "Пътна инфраструктура" разпространиха съобщение за огромен брой снегорини, които поддържат магистрала "Тракия". Новината бе разпространена от повечето информационни агенции, в това число и от обществените медии БНР и БНТ. На този фон известен столичен адвокат, пътувайки към Бургас сподели във Фейсбук снимки на непочистената автомагистрала.

Ето как понякога самите институции или официално лица стават източник на фалшива информация.

И докато в случая източникът на неверните констатации или твърдения е ясен, в повечето случаи, когато говорим за фейк нюз източник няма.

КАК ДА РАЗПОЗНАЕМ ФАЛШИВИТЕ НОВИНИ

За да се противодейства на фалшивата информация онлайн потребителят трябва да следва няколко прости правила.

Не се подвеждайте по шокиращи заглавия (ШОК! БОМБА! СЕНЗАЦИОННО! УЖАС!)

Не кликвайте върху сензационни съобщения (примерно за смъртта на английската кралица), особено ако източникът е Туитър или Фейсбук акаунт, или неизвестен за вас сайт.

Не кликвайте върху сензационни заглавия, които като информация са недовършени („Това, което се случи на Лили Иванова, ще ви разтърси...“; „Това, което каза Гришо, съсипе...“)

Не се преверявайте на непознати за вас източници.

Знайте, че не всичко, което звучи научно е... научно обосновано.

Не се преверявайте на уж специализирани сайтове, които са с неясни автори, финансиране, източници и т.н. Пример: vaksini.eu – звучи достоверно и научно погледнато, но не е. Разпространява неверни и опасни твърдения за ваксините, което застрашават здравето и живота на децата и на хората изобщо.

Ако новина започва с това, че иска да ви разкрие “непознати досега факти” – тя е почти сигурно фалшива.

Ако новина желае да ви разкрие

скандални подробности – тя почти със сигурност е фалшива.

Ако новина иска да ви “промени мнението за света” – тя вероятно обслужва нечи интереси и пак почти със сигурност е фалшива.

Ако новина иска да ви покаже просто средство от ежедневието, което лекува всичко, но лекарите и фармацевтичните компании мълчат, защото са в заговор, тя сигурно е фалшива. („Това, което лекарите крият от нас ...“; „Чудото на содата за хляб, която убива рака, диабета и псориазиса...“ и т.н.)

След като се усъмняват в дадена информация – има прости правила, с които да проверите нейната достоверност. Отнема няколко минути.

КАК ДА ПРОВЕРЯВАМЕ ФАЛШИВИТЕ НОВИНИ

След като вече сте се усъмнили в истинността на дадена информация, има няколко начина, за да се ориентирате дали тя е фалшива или истинска.

Почти сигурно, ако сте попаднали в клик-байт сайтове – информацията е фалшива.

„Кликбайт“-сайтове – от „кликване“ (с мишката) и „стръв“, примамка. Това са сайтове, които се стремят да привлекат колкото може повече потребители, защото всяко посещение им носи печалба. Някои от тях са много

може да притежава повече или по-малко от типичните признаци за този вид бизнес.

С елементарен google search фактите могат да бъдат установени. В такава ситуация по-скоро е добре да търсите по ключови думи, тъй като ако пуснете заглавието, твърде вероятно сходен клик-байт сайт да го е препечатал и при непознаване на средата, да се „убедите“ във фалшива информация.

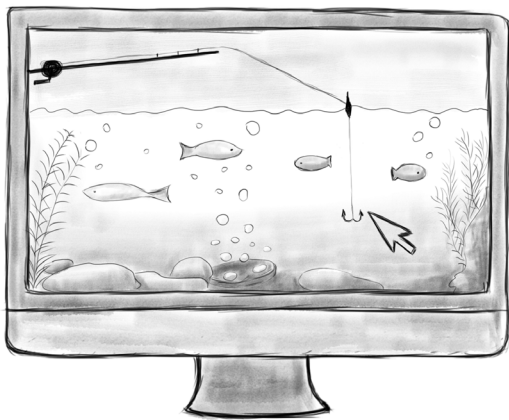
Когато обаче не става дума за сайтове, които целят вашия клик, а да ви манипулират, има няколко начина за проверяване на информацията.

• КОЙ ГОВОРИ

Препоръчително е да се доверявате на проверени издания.

В случай че медията не ви е позната – потърсете поле „ЗА НАС“. Ако няма адрес, име на главен редактор, както и редакторски и репортерски екип – потребяването на информация от въпросния сайт не е особено добра идея.

Ако се доверявате на конкретни журналисти – те примерно биха могли да бъдат гарант за истинността на информацията в нова медия или издание.

аматорски и лесно се разпознават, но други са направени по-професионално и могат да заблудят и по-опитни потребители. В зависимост от това всеки подобен сайт

• НА КОГО СЕ ПОЗОВАВА

МЕДИЯТА

Ако медията ви е позната, но материалът не е подписан – проверете на кого се позовава, при съобщаването на дадена новина.

Ако източниците са институционални – те са лесно проверими.

Ако източниците не са официални, няма цитиран човек или институция – верификация за истинността на информацията е дали текстът е подписан.

• КАК ГОВОРИ МЕДИЯТА

Ако дадена информация ви смущава – търсете по ключови думи други източници. Ако тя се засече с друга авторитетна или позната за вас медия – можете спокойно да се доверите. Въпреки това обаче главното е как говори дадена медия – ако тя иска да ви шокира, изненада и да ви съобщи сензация още със заглавията си, твърде вероятно е тази медия да не цели да ви информира правдиво и балансирано, а да ви заблуди.

Ето защо от съществено значение е заглавието да съответства със съдържането на текста. Затова не четете само заглавията. И не споделяйте непрочетени текстове само защото мислите, че заглавието ви е изяснило ситуацията.

Напоследък в повечето медии заглавия са цитати на известни политици, икономисти или експерти. Ето защо се появиха и напълно измислени техни цитати. Ако дадена медия ви съобщава, че Лиляна Павлова пъди пенсионери-

те в чужбина – потърсете нейния цитат. Ако е казала подобно нещо, то почти със сигурност ще бъде част от целия новинарски поток за деня, а няма да бъде „хванато“ само от сайтове като „rodoko.eu“, petel.bg, budnaera.com ...

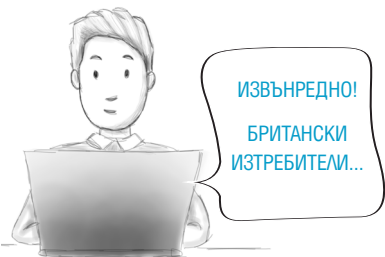
Когато боравите с информация, обаче ГЛАВНОТО е доверието, което се изгражда между медия и потребител.

Затова изпитвайте медиите във времето, следете ги по-продължително време. Ако те и техните автори заслужат доверието ви – информирайте се от тях.

Ако ви попадне информация, която не успеете да проверите сами – обърнете се към медия, на която вярвате.

И най-вече – винаги подхождайте със съмнение към сензациите. Вярната и точна информация гори по най-скандалните теми, ако е поднесена от професионалисти, звучи спокойно и балансирано.

Не забравяйте, че има сатирични сайтове, както наши, така и чужди. **„Не!Новините“ са класически пример за пародия на новини**, които с инструментите на сарказма изобличават различни обществени и политически явления.

КАК ДА ПОДХОЖДАМЕ

Международната федерация на библиотекарските асоциации и институции (МФБАИ) е създала таблица, която улеснява хората за установяване на фалшивите новини. Според МФБАИ има поне осем начина да се провери една информация:

- **Какъв е сайтът като източник** – проверете кой е сайтът, кой е собственикът му и т.н. (според описания по-горе начин).

- **Прочетете повече от заглавието** – често заглавието е сензационно, но информацията в статията не отговаря на него.

- **Проверете кой е авторът** – потърсете дали е действителен или измислен. (по-добре е обаче да се ориентирате към автори, които според вас самите са гарант за истинност – т.е. спечелили са вече доверието ви с предходни свои разработки).

- **Източници** – проверете какви източници са цитирани в самата статия, дали те самите заслужават доверие (ако те са институционални – институциите имат интернет страници, ако не са – дали са изказвали сходни позиции в други медии).

- **Проверете датата на публикацията** – често стари новини се

рециклират и пускат като нови, дори и вече да не са актуални.

- **Шега ли е** – възможно е публикуваната информация да е сатира, добре е да се провери авторът.

- **Проверка за обективност** – дали това, което знаете по дадена тема, не влияе върху преценката ви за него.

- **Попитайте експертите** – потърсете някой експерт по темата, за да ви каже дали информацията е вярна или не.

Издава:

БЪЛГАРСКА
АСОЦИАЦИЯ
ПО СЕМЕЙНО
ПЛАНИРАНЕ И
СЕКСУАЛНО
ЗДРАВЕ

www.safesex.bg

Рисунки: Кремена Коева

приятели, семеен кръг, обкръжение.